

Сидор І.П.

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

БЮДЖЕТНІ РИЗИКИ В УМОВАХ ДЕФІЦИТУ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЕРЖАВИ

В умовах гострої нестачі фінансових ресурсів на макрорівні, дестабілізації економіки, розбалансування інструментів впливу державного регулювання на соціально-економічний розвиток країни та забезпечення гідно життя громадян все більше постає питання дослідження фінансових ризиків, які можуть виникати в процесі функціонування централізованих фондів грошових коштів держави. Фінансовою основою функціонування самої держави виступає бюджетна система, покликана забезпечити необхідними фінансовими ресурсами її діяльність та виконання своїх функцій як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях. На усіх стадіях функціонування бюджетної системи можуть виникати бюджетні ризики.

Бюджетний ризик як економічне явище проявляється на стадіях формування, розподілу, використання бюджетних коштів та контролю за їх ефективним і раціональним використанням в межах бюджетної політики держави. Як правило, найбільше бюджетні ризики проявляються при здійсненні бюджетних процедур у бюджетному процесі.

Бюджетний ризик – це ймовірність недовиконання дохідної та видаткової частин бюджету та відхилення їх результатів від запланованих величин, що супроводжується можливістю зростання дефіциту бюджету та неефективного перерозподілу коштів. Зауважимо, що до бюджетного ризику багато науковців та практиків відносять як можливість недовиконання бюджету за запланованими показниками, так і його перевиконання. Однак, вважаємо, що перевиконання плану доходів та видатків не є негативним моментом у бюджетному процесі, а тому до ризиків його відносити недоцільно. Єдиним ризиковим фактором у перевиконанні бюджету за видатками може бути неефективне та нераціональне використання бюджетних коштів.

До складових бюджетних ризиків можна віднести:

– ризик дохідної частини бюджету, що передбачає ймовірність недовиконання планових показників доходів бюджетів різних рівнів;

– ризик видаткової частини бюджету як потенційна ймовірність недофінансування запланованих статей видатків бюджетів різних рівнів чи бюджетних програм;

– ризик дефіциту бюджету як ймовірність виникнення невідповідності між видатковими зобов'язаннями та джерелами їх фінансування;

– ризик міжбюджетних відносин як ймовірність неефективного перерозподілу бюджетних коштів між окремими регіонами, адміністративно-територіальними одиницями шляхом надання бюджетних трансфертів.

Аналіз виконання державного і місцевих бюджетів України за останні роки та за перше півріччя 2016 р. доводить наявність стійких бюджетних ризиків за усіма складовими. Так, Міністерство фінансів України вважає високими фіскальні ризики виконання державного бюджету на 2016 р. і не виключає скорочення видатків через відтермінування з кредитуванням, невиконання програми приватизації та сповільнення відновлення економіки [1]. Як повідомляв УНІАН, за даними Національного банку України, дефіцит зведеного бюджету України за підсумками січня-липня поточного року становив 22,884 млрд. грн. проти профіциту за аналогічний період минулого року на рівні 15,392 млрд. грн. Дефіцит державного бюджету України в січні-липні становив 49,945 млрд. грн, що в 22 рази більше показника за аналогічний період минулого року на рівні 2,268 млрд. грн. Доходи державного бюджету за 7 місяців становили 301,300 млрд. грн., видатки – 349,996 млрд. грн. [1].

За результатами звіту про виконання державного бюджету у першому півріччі 2016 р., поданого Рахунковою палатою Комітету з питань бюджету Верховної ради України відмічено:

– існування ризиків виконання доходів загального фонду державного бюджету, оскільки темп їх зростання порівняно з минулим роком (6%) є нижчим від запланованого (13%). Найбільшим обсягом невиконання планових показників доходів державного бюджету є надходження коштів, що перераховуються НБУ (23 млрд. грн.), що є результатом незатвердженого Радою НБУ річної фінансової звітності НБУ за 2015 р., оскільки наразі така рада не сформована (Президентом України не призначено чотирьох її членів);

– збільшення ризиків невиконання планового показника надходжень державного бюджету від приватизації державного майна

(за 8 місяців п.р. надійшло лише 60,3 млн. грн. при плані 17100 млн. грн.);

– тривала бюрократична процедура щодо затвердження документів, які стосуються порядку використання бюджетних коштів, паспортів бюджетних програм, розподілу коштів за окремими бюджетними програмами, розподілу трансфертів місцевим бюджетам, а також неналежне управління коштами зі сторони розпорядників коштів державного бюджету (а саме, зволікання з підготовкою документів щодо проведення процедур закупівель, несвоєчасний розподіл коштів), що сприятиме проведенню видатків бюджету в неповному обсязі та неефективно;

– ризики видаткової частини державного бюджету також пов'язані із плановими видатками спеціального фонду бюджету у сумі 7,7 млрд. грн. на підвищення обороноздатності та безпеки держави, виконання державних цільових програм щодо реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу. Причиною бюджетного ризику може бути невиконання плану надходжень конфіскованих коштів та коштів від реалізації майна, конфіскованого за рішенням суду;

– зволікання Уряду з розподілом субвенцій місцевим бюджетам на будівництво житла для сімей загиблих військовослужбовців АТО, а також для інвалідів I – II групи з числа військовослужбовців АТО, які затверджено у сумі 300 млн. грн. та для реалізації проектів в рамках Надзвичайної кредитної програми для відновлення України у сумі 350 млн. грн. Також не здійснено у повному обсязі розподілу стабілізаційної дотації між місцевими бюджетами (нерозподілений залишок становить 1402 млн. грн.) та резерву коштів освітньої і медичної субвенції у сумі 1708 млн. грн. та 867,5 млн. грн. відповідно;

– неврегульовані питання щодо компенсації за пільговий проїзд окремих категорій громадян та інших передбачених законодавством пільг;

– достатньо низький рівень залучення зовнішніх запозичень від іноземних держав, банків та міжнародних фінансових організацій на реалізацію інвестиційних проектів, а також повільне використання таких коштів. Так, за 8 місяців п.р. надійшло 3,5 млрд. грн. при річному плані 15 млрд. грн., що вказує на системні недоліки при плануванні та використанні відповідних кредитних ресурсів, а саме

через неналежне здійснення відповідальними виконавцями заходів із впровадження проектів.

Окрім ризиків недовиконання планових показників постійним фактором бюджетного ризику є зміни до затвердженого Закону України «Про державний бюджет», які вносяться у період виконання бюджету з метою коригування фіскально-бюджетної політики. Позитивними їх можна назвати за умови ефективної гнучкості, що сприяло б забезпеченню зростання доходів бюджету через стимулювання різних видів діяльності суб'єктів господарювання. Проте, за умови, коли ці зміни «пов'язані із більш швидким, ніж очікувалось під час затвердження бюджету, розгортанням інфляційних та девальваційних процесів, потребою у збільшенні видатків на обслуговування боргу та компенсацію населенню підвищення тарифів на енергоносії» [2], це обумовлює свідоме поглиблення бюджетних ризиків, адже реальних джерел для забезпечення зростання доходів бюджету немає. Як зазначає І.М. Луніна «Бюджетна політика має визначатися на середньострокову перспективу, створюючи певні гарантії її прогнозованості та забезпечення стабілізуючого впливу на економічні рішення суб'єктів господарювання. За необмежених бюджетних повноважень органів законодавчої влади щодо внесення поправок до проекту бюджету виникають ризики порушення середньострокової бюджетної стратегії та не виваженого підходу до розробки бюджету, оскільки її представники можуть орієнтуватися на вирішення поточних питань» [3], що і відбувається сьогодні в Україні – виконання бюджетів усіх рівнів в «ручному режимі».

Вирішення проблемних питань виконання бюджетів різних рівнів та зменшення бюджетних ризиків лежить в площині консолідації державних фінансів України передумовою якої є підвищення якості й відкритості бюджетного процесу і забезпечення ефективності прийнятих бюджетних рішень.

Вагомими факторами ризику при формуванні бюджетних рішень є нецільове використання бюджетних коштів, висока корупційна складова бюджетних видатків, а також їх неефективна структура. Усе вище зазначене яскраво відображено у рейтингу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму, у якому Україна посідає найгірші позиції серед 148 країн світу. Так, за показником «марнотратність державних видатків» Україна займає 143-тє місце, за показником «необ'єктивність та упередженість

позицій посадових осіб щодо бюджетних контрактів» – 133-тє місце, «хабарі для отримання державних замовлень, що фінансуються з бюджету країни» – 130-тє місце, «отримання бюджетних коштів у результаті корупційних дій» – 122-ге місце [3]. Усе це нашоухує на думку про нагальність здійснення бюджетних реформ в напрямку відкритості і прозорості формування і використання бюджетних коштів та проведення якісної оцінки бюджетних ризиків.

Література:

1. Голова Мінфіну назвав бюджет – 2016 нереалістичним і анонсував скорочення витрат [Електронний ресурс]. – Режим доступу: economics.unian.ua/finances/.

2. Пояснювальна записка до звіту про виконання Державного бюджету України за 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: minfin.gov.ua.

3. Луніна І. Прості процедурні зміни для ефективних бюджетних рішень / І. Луніна // Дзеркало тижня. Україна. – 2015. – №35 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: gazeta.dt.ua/finances/.

Сидорчук А.А.

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

СУТНІСТЬ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

Розвиток соціального страхування у будь-якій країні – це створення та функціонування страхових колективних фондів, діяльність яких охоплює зайняте у суспільному виробництві населення так і з певних причин, незайняте населення. Формування і використання коштів таких фондів є прерогативою держави, що чітко нею регламентується та пов'язано з розподілом і перерозподілом вартості в економіці.

Такі процеси обов'язково супроводжуються рухом грошових коштів, які набувають форми фінансових ресурсів [1, с. 10; 2, с. 10; 3, с. 75]. Тому джерелом їхнього утворення для всіх суб'єктів фінансових відносин (у тому числі держави) є валовий внутрішній продукт. Саме його величина визначає можливості задоволення суспільних потреб, у тому числі держави – на соціальний захист